

RECENZJE I OMÓWIENIA

RENATA BURA

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

ORCID: 0000-0003-3714-0595

e-mail: renata.bura@uj.edu.pl

Tanja Anstatt, Christina Clasmeier, Sonja Wölke, *Obersorbisch. Aus der Perspektive der slavischen Interkomprehension*. Narr Francke Attempto Verlag, Tübingen 2020, ss. 206

Literatura sorabistyczna wzbogaciła się o ważną i cenną pozycję z zakresu językoznawstwa. Pod koniec tego roku bowiem pojawiło się opracowanie standardowego języka górnołużyckiego uwzględniające porównanie z innymi językami słowiańskimi. Jest to publikacja, która ukazała się w dostępie otwartym – można ją pobrać bezpłatnie ze strony wydawnictwa (<https://elibrary.narr.digital/book/99.125005/9783823384403>), co niewątpliwie jest jej zaletą, ponieważ znacznie poszerza grono potencjalnych odbiorców.

Książka prezentuje spojrzenie na język górnołużycki z perspektywy interkomprehensji, czyli wzajemnego zrozumienia (zwykle) między użytkownikami języków blisko spokrewnionych, w tym przypadku języków słowiańskich. Nie wszystkich jednak. Jak czytamy bowiem we wstępie (*Vorwort*, s. viii) oraz we wskazówkach dotyczących korzystania z podręcznika (*Hinweise zur Nutzung*, s. xi-xii) punktem wyjścia dla jego powstania był kurs, który dwie współautorki, prof. Tanja Anstatt i dr Christina Clasmeier z Uniwersytetu Ruhry w Bochum, przeprowadziły w semestrze letnim 2019 na tymże uniwersytecie w oparciu o tzw. model bochumskich kursów czytania. Specjalnie bowiem na potrzeby tych kursów tamtejsza slawistka, dr Karin Tafel, wraz z ówczesnymi lektorami Instytutu Slawistyki (Saminar für Slavistik/Lotman-Institut für russische Kultur) opracowała podręcznik *Slavische Interkomprehension. Eine Einführung* (Narr Francke Attempto Verlag, Tübingen 2009)¹. W tym podręczniku zasadę interkomprehensji zastosowano w odniesieniu do pięciu języków (bośniackiego / chorwackiego / serbskiego, polskiego, rosyjskiego, czeskiego, ukraińskiego), a założeniem było, że przy znajomości jednego z pięciu wymienionych języków opracowanie

¹ W kontekście omawianego tu zagadnienia warto wymienić wydany w 2013 roku podręcznik Christofa Heinza i Holgera Kuße *Slawischer Sprachvergleich für die Praxis. Lern- und Erschließungsstrategien, Floskeln für den Alltag, Grammatik, Wörterverzeichnis, Hörmaterialien* (wyd. 2, München 2015), w którym skonfrontowane zostały następujące języki słowiańskie: bośniacki / chorwacki / serbski, bułgarski, polski, rosyjski i czeski.

to pomoże kontrastywnie przyswoić inny język z tej grupy. Celem Auterek recenzowanej tu publikacji było natomiast poszerzenie tej grupy o język górnołużycki. Podręcznik przygotowany pod kierunkiem Karin Tafel i in. był zatem stałym punktem odniesienia dla Auterek książki, w związku z czym zachowano duży paralelizm co do układu treści i samej zawartości (identyczny podział na rozdziały, zwykle analogiczne przykłady itp.). Sprawia to, że oba podręczniki mogą być używane równolegle, a język górnołużycki i pozostałe pięć języków można łatwo porównać. Takie ujęcie ma swoje plusy i minusy. Niewątpliwą zaletą jest fakt, że skorzystano z modelu już sprawdzonego w praktyce, wadą natomiast to, że w ten sposób pominięto inne języki słowiańskie, w tym dwa zachodniosłowiańskie: język słowacki i dolnołużycki (w przypisach pojawiają się jednak niekiedy odniesienia do drugiego z nich).

W całościowych, systematycznych badaniach nad interkomprensją uwzględnić należy zarówno czynniki językowe (np. podobieństwo typologiczne, strukturalne), jak i pozajęzykowe (np. społeczne, kognitywne itp.). W recenzowanym opracowaniu prócz przeglądu najważniejszych struktur standardowego języka górnołużyckiego podano również (rozd. II) informacje na temat liczby jego użytkowników, terenu i zasięgu użycia, statusu i pozycji jako języka mniejszościowego, a także rozwarstwienia współczesnej górnołużycczyny. Ponadto przedstawiono alfabet, opis wymowy pojedynczych głosek oraz akcent. W kolejnych rozdziałach pracy następuje charakterystyka poszczególnych poziomów języka: słownictwa (rozd. IV), fonetyki/korespondencji dźwiękowych (rozd. V), morfologii (rozd. VI), składni (rozd. VII) i słowotwórstwa (rozd. VIII). Wyodrębnione poziomy organizacji języka (morfologiczny, syntaktyczny itd.) przedstawione zostały przez pryzmat podobieństw i różnic pomiędzy językiem górnołużyckim a pięcioma wymienionymi wyżej językami słowiańskimi (zgodnie jednak z założeniem przy porównaniu wewnątrzsłowiańskim dla przejrzystości omawianego zagadnienia Autorki najczęściej ograniczają się do przykładów z polskiego i rosyjskiego jako języków najczęściej używanych i uczonych w Niemczech, por. s. xii). Opisowi towarzyszy ujęcie historycznojęzykowe, ułatwiające zrozumienie rozwoju danego zjawiska językowego. Zarówno układ treści, jak i analiza poszczególnych zagadnień są niezwykle przejrzyste – duża w tym zasługa ich tabelarycznej prezentacji.

Niezależnie od układu i zakresu materiału podyktowanego przyjętym modelem, wydaje się, że Autorki opracowania zadbały o właściwe proporcje treści. I tak na przykład niektóre zagadnienia prezentowane są w zarysie, np. w rozdziale poświęconym słownictwu wspomniano kwestię złudnej ekwiwalencji, która zilustrowana została przede wszystkim górnołużycko-rosyjsko-polskimi przykładami. Do kwestii fałszywych przyjaciół powrócono na końcu (rozd. X *Zum Schluss*), gdzie w zabawnych górnołużyckich tekstach-historyjkach pokazano, do jakich nieporozumień może dojść w przypadku użycia tego typu leksyki; tym razem ilustrację stanowił materiał górnołużycko-polski i górnołużycko-czeski. Z kolei w przypadku czasownika obszerniej opisana została np. kwestia aspektu; uwzględniono tu również odmianę potoczną języka, w której pojawiają się ciekawe, właściwe dla tej odmiany górnołużycczyny zjawiska, m.in. możliwość tworzenia złożonego czasu przyszłego od czasowników dokonanych (np. *budżemy poswječić*). Ponadto osobne miejsce poświęcono dość złożonemu w języku górnołużyckim zagadnieniu negacji.

Ze względu na charakter publikacji w rozdz. I omówiono pojęcie interkomprehensji, przede wszystkim zaś przedstawiono technikę siedmiu sit, która pozwala użytkownikom w kolejnych „sitach” (krokach) odkryć informację zawartą w tekście blisko spokrewnionego języka obcego, w tym przypadku górnołużyckiego. Przed zapoznaniem się z leksyką i gramatyką języka górnołużyckiego uczący się mogą na krótkich tekstach sprawdzić swoje dotychczasowe, wstępne umiejętności w zakresie interkomprehensji (rozdz. III). Ponownie mogą je skontrolować po przyswojeniu informacji na temat języka górnołużyckiego. W rozdz. IX zamieszczono bowiem przykładowe teksty i ćwiczenia. Są to trzy różnej długości materiały (*Kopciuszek*, *Manifest Partii Komunistycznej* oraz bajka *Kruk i lis*) – odpowiedniki tekstów w innych językach słowiańskich zawartych w książce Tafel i in.

Na koniec warto też zwrócić uwagę na opracowanie bibliografii, która podzielona została na: 1) literaturę zalecaną (z podziałem na podstawową i uzupełniającą) oraz 2) bibliografię zawierającą zarówno prace cytowane w książce, jak i opracowania dodatkowe. Taki podział ułatwia odbiorcy chcącemu poszerzyć swoją wiedzę na temat języka górnołużyckiego orientację w dostępnych opracowaniach. Wśród literatury zalecanej jako podstawowa, oprócz wspomnianego podręcznika Karin Tafel i in., znalazł się również górnołużycko-niemiecki (i niemiecko-górnołużycki; wyrazy górnołużyckie wyszukiwać można też przez ich odpowiedniki w języku niemieckim) słownik online soblex (<https://soblex.de/>)², na który we wstępie (s. ix) zwracają uwagę same Autorki. Ponadto odsyłają do wielu innych opracowań leksykograficznych dostępnych na stronie Instytutu Łużyckiego (<https://www.serbski-institut.de/>) oraz Górnołużyckiego Korpusu Tekstowego HOTKO (<https://www.korpus.cz/kontext/query?corpname=hotko>), z którego pochodzi duża część przykładów językowych. Niektóre przykłady (bez podania źródła) opracowane zostały przez trzecią współautorkę, dr hab. Sonję Wölke, sorabistkę z Instytutu Łużyckiego w Budziszynie.

Autorki, zgodnie z koncepcją interkomprehensji, zakładają, że w oparciu o znajomość innych języków słowiańskich możliwe jest przy stosunkowo niewielkim wysiłku zdobycie umiejętności czytania w języku górnołużyckim czy szerzej – osiągnięcie sprawności receptywnej w tym języku. Dlatego też, jak piszą we wstępie (s. viii-ix), za cel postawiły sobie zapewnienie pomocy w rozwijaniu umiejętności czytania w języku górnołużyckim wszystkim, którzy znają już jeden z wymienionych języków słowiańskich. Książkę kierują więc w pierwszym rzędzie do studentów slawistyki. Mają też nadzieję, że to opracowanie zachęci również nauczycieli slawistyki do prowadzenia kursu czytania w języku górnołużyckim. Książka skierowana jest zatem

---

² Soblex jest czymś więcej niż tylko słownikiem. Oprócz bowiem znaczenia (najczęściej w postaci niemieckojęzycznego odpowiednika), danych o łączliwości danego wyrazu, podaje również bogate informacje gramatyczne (m.in. paradygmaty fleksyjne leksemów), a także np. dotyczące dzielenia wyrazów. Słownik powstał w 2010 roku, a jego autorami byli Bernhard Baier i Wito Bejmak, z którymi współpracowało grono innych osób. Pierwsza publiczna prezentacja strony miała miejsce 25.08.2014. Wtedy to baza liczyła ok. 1,1 mln form fleksyjnych, a jej postawę leksykograficzną stanowił *Prawopisny słownik* P. Völkela (oprac. T. Meškank, 2005). Obecnie udział w tym projekcie bierze kilka instytucji łużyckich (m.in. od roku 2015 Instytut Łużycki w Budziszynie), a prace nad nim znacznie przyspieszyły. Najnowsza wersja (opublikowana 18.01.2021) rejestruje ponad 2,6 mln form fleksyjnych, a jej baza została rozszerzona m. in. o lużycką leksykę z najnowszych słowników niemiecko-górnołużyckich oraz innych mniejszych źródeł (por. wykaz na stronie <https://soblex.de/?cmd=about&>).

w szczególności do osób, które chcą rozwijać rozumienie górnołużyckiego w oparciu o znajomość innego języka słowiańskiego. Można jednak też w oparciu o znajomość górnołużyckiego próbować (z)rozumieć inne języki słowiańskie. Mam zatem nadzieję, że sięgną po nią również studenci sorabistyki. Przyznam, że przyzwyczajona na krakowskiej slawistyce do takiego podejścia w nauce gramatyki danego języka, podczas studiów sorabistycznych na Uniwersytecie w Lipsku wyraźnie odczuwałam brak ujęcia kontrastywnego. Niniejsze opracowanie bardzo dobrze wypełnia tę lukę: w sposób całościowy, a przy tym przejrzysty oddaje stan współczesnego języka górnołużyckiego, a dzięki aspektowi porównawczemu uwidacznia i podkreśla cechy charakterystyczne wyłącznie dla tego języka. Przede wszystkim zaś pozwala zdobyć lub podnieść zdolności rozumienia tekstów górnołużyckich w oparciu o znajomość innego języka słowiańskiego. Być może książka zainteresuje także rodzimych użytkowników języka górnołużyckiego. Sądzę, że takie spojrzenie na własny język znacznie podnosi świadomość językową, pozwala dojrzeć cechy typowe i zarazem wyjątkowe dla własnego języka.